

Prikaz ženskih likova u Disney animiranim filmovima u 21. stoljeću

Biber, Ema

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:532863>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Ema Biber

**PRIKAZ ŽENSKIH LIKOVA U DISNEY ANIMIRANIM
FILMOVIMA U 21. STOLJEĆU**

Završni rad

Astrid Nox, prof.

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	II
1. UVOD.....	1
2. Prava žena kroz povijest.....	2
2.1. Obiteljski i partnerski odnosi	3
2.2. Obrazovanje i položaj na tržištu rada	4
2. 3. Feminizam.....	5
2. 3. 1. Prvi val	6
2. 3. 2. Drugi val.....	6
2. 3. 3. Treći val.....	8
3. Animirani film	9
3.1. Počeci animiranog filma.....	9
4. The Walt Disney Company	11
4.1. Diznizacija društva	12
5. Utjecaj medija (filma) na razvoj djeteta	14
5.1. Negativne strane.....	14
5.2. Pozitivne strane	15
6. Disneyev prikaz ženskih likova kroz povijest	17
6.1. Razdoblje prije tranzicije.....	17
6. 2. Tranzicija	17
6.3. Progresija	18
7. Analiza ženskih likova u odabanim filmovima.....	20
7.1.Princeza i žabac.....	20
7.1.1. O filmu	20
7.1.2. Sadržaj filma	20
7. 1. 3. Analiza ženskih likova	21
7. 2. Snježno kraljevstvo	22
7.2.1. O filmu	22
7.2.2. Sadržaj filma	22
7.2.2. Analiza ženskih likova	23
8.1.Moana.....	24
8.1.1. O filmu	24
8.1.2. Sadržaj filma	25
8.1.3. Analiza ženskih likova	25
9. ZAKLJUČAK	27

SAŽETAK

U ovome radu osvrnulo se na povijesne aspekte vezane uz ukorijenjena kulturna i socijalna stajališta spram žena, a koji se odnose ponajprije na položaj u obitelji te položaj na tržištu rada. Žene su se kroz povijest borile za svoja prava na različite načine, najistaknutiji među njima svakako su sufražetski te feministički pokret. Govori se i o povijesnom razvoju animiranog filma koji velikim dijelom prezentira položaj žene u društvu. Također, prikazana je povijest Walt Disney kompanije, njena moć i utjecaj, kao i utjecaj korištenja medija u sve ranijoj dobi. Glavni zadatak ovoga rada, analiza je ženskih likova u odabranim Disney animiranim filmovima – *Princeza i žabac* (2009), *Snježno kraljevstvo* (2013), *Moana* (2016) te razvoj Disneyevog napretka u smislu prikazivanja žene od 1937. godine do danas. Filmovi koje je Disney objavio nakon 2012. godina svjedoče o napretku u smisli prikazivanja žene ravnopravne muškarcu, ali i žene koja se može i zna boriti te se udaljava od tradicionalnih ustaljenih normi, a pred ljude odnosno djecu izlazi kao junakinja.

Ključne riječi: *prava* žena, animirani film, Walt Disney kompanija, diznizacija društva, utjecaj medija, ženski likovi, junakinja

SUMMARY

In this paper will discuss historical aspects related to ingrained cultural and social standpoint of women which are mostly referred to their position in their family and labour market. Through the past, women have fought for their rights on various ways while certainly the most notable ones are the suffrage and the feminist movement. This paper will also refer to evolution of animated movies which reflects women's social status through history. Moreover, the history of The Walt Disney Company, their influence and impact, as well as the impact of using media in early ages. The main task of this paper is to analyze female characters from chosen Disney animated movies – The Princess and the Frog (2009), Frozen (2013) and Moana (2016), as well as Disney's advancement in portraying women followed since 1937 until today. Disney's movies released after 2012 present improvement in displaying women being equal to man likewise woman being capable to fight which alienates them from traditional and conformistic standards and helps with presenting those women to people, especially children, as heroines.

Key words: women's rights, animated movie, The Walt Disney Company, Disneyisation, media influence, female characters, heroine

1. UVOD

Kroz povijest, položaj žena u društvu od Antičke Grčke, Rima preko američke Deklaracija nezavisnosti do današnjeg vremena, uvelike se promijenio. Žene su uglavnom bile kućanice zadužene za rađanje djece i održavanje kućanstva. Nisu imale pravo glasa i ovisile su o muškarcima. Prvo o očevima, zatim o muževima. Iako je kroz mnoge dokumente, status i položaj žene bio definiran u svjetlu jednakosti to u stvarnosti nije bilo tako. Žene su kao „slabiji spol“ vrlo često trpjele psihičko i tjelesno zlostavljanje. S obzirom na prava koja su im bila omogućena samo na papiru i na njihovu želju za jednakošću pokrenule su feministički pokret u 18. stoljeću koji traje sve do danas.

Važnu ulogu u pogledu položaja žene u društvu odigrali su mediji koji su bili i ostali najjači izvor informacija. Kako se društvo mijenja tako se mijenja i upotreba medija te njihov utjecaj na čovjeka, odnosno, u prvom redu, na dijete koje je najosjetljiviji konzumator. Naime, djeca se uglavnom zabavljaju gledanjem animiranih filmova te u njima pronalaze uzore, uspoređuju se, žele biti kao junaci, princeze. Veliku ulogu u stvaranju animiranih filmova te u stvaranju dječjih uzora ima The Walt Disney Company. Oni su svojim animiranim filmovima, u kojima su slijedili postojeće odnose u društvu, položaje i uloge žena i muškaraca, osvojili svijet. Osnivači Disney kompanije znali su da ljudima treba zabave, da se žele opustiti te su razvili i ideju Disney temetskih parkova koji su danas rasprostranjeni po cijelom svijetu. Disney se smatra jednim od simbola potrošačkog društva, stoga i ne čudi pojava procesa koji se naziva „diznizacija društva“, a označava upravo poticanje potrošnje, globalno širenje i priznavanje poznatog brenda. Kako se mijenjalo društvo tako je i Disney mijenjao prikaze, odnose između svojih likova. Analize pokazuju tri vala, sukladno valovima feminizma, unutar kojeg su se Disneyeve princeze razvile od naivnih i pasivnih kućanica koje su osuđene na pomoć muškarca, preko likova koji teže promjenama i bježe od ustaljenih društvenih okvira, ali ponovno bivaju osuđeni na pomoć muškarca do slobodne, samouvjerene i hrabre žene, koja bez obzira na to što misli njezina okolina, ustraje u svojim željama, bori se sama za sebe te protiv društvenih ideala. Ona uspijeva u svojim namjerama i postaje heroína. Tek 2012. godine Disney, zajedno s Pixar studiom, prikazuje takvu protagonisticu te ih u godinama koje su uslijedile razvija i usavršava.

2. Prava žena kroz povijest

Antička Grčka, odnosno Sparta i Atena, jedini su grčki gradovi-države koji iznose detaljnije podatke o položaju žene u društvu. U spomenutim gradovima-državama, ali i šire, postojale su skupine stanovništva koje nisu imale pravo glasa, odnosno politička prava. Toj skupini pripadali su robovi, stranci i žene. Položaj žene u Sparti i Ateni prema Bereš (2016: 16-21) znatno se razlikovao od položaja muškarca. Žene u Ateni nisu imale pravo glasa, niti pravo na vlastito mišljenje, također im je bila uskraćena i mogućnost obrazovanja. Kao i mnogo godina kasnije, žena je bila podređena muškarcu, a glavna uloga žene u Ateni bila je održavanje kućanstva i rađanje djece. U Sparti je također glavna uloga žene bila rađanje djece, ali s obzirom da je Sparta bila vojnička zemlja tamo se glavna ženina zadaća cijenila zato što je značila rađanje novih ratnika. U Sparti, za razliku od Atene, obrazovanje djevojčica i dječaka bilo je jednako važno, a izjednačena je bila i važnost tjelesne sposobnosti (Bereš, 2016: 16-21).

U Rimu su žene, iako su ih muževi mogli fizički zlostavljati, imale veća prava nego druge žene toga vremena. Rimljanke su mogle biti vlasnice imovine, mogle su je prodavati ili kupovati, kao i muškarci mogle su zatražiti razvod ukoliko su to mogle priuštiti. No, kako rimska ideja obitelji nije uključivala samo muža, ženu i djecu nego i njihove robove sve je izgledalo kao obiteljski posao sa zaposlenicima te su radi toga Rimljani imali više ovlasti u obitelji u odnosu na Rimljanke jer su predstavljali izvršne upravitelje u poslovanju. I muškarci i žene radili su u poljima ili u radionicama dok su se djeca morala brinuti sama za sebe.¹

Američka Deklaracija nezavisnosti, donešena 4. srpnj 1776. godine, „*prolašava neotuđiva prirodna prava čovjeka na jednakost, život, slobodu i traženje sreće, pravo naroda na neovisnost i slobodan izbor vladavine...*“² no, u stvarnosti, prava su se odnosila samo na muškarce i bijelce, dok je veći dio stanovništva bio izuzet. Kada je 1789. godine objavljena francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, položaj žena u društvu nije bio ništa drugačiji. „*Svrha je političkog udruživanja očuvanje prirodnih prava, tj. slobode, privatnoga vlasništva, nepovredivosti osobe i otpora ugnjetavanju (čl. 2). Suverenitet počiva jedino u narodu (čl. 3). Zakon je izraz opće volje, svi su građani jednaki pred zakonom i imaju pravo sudjelovati u njegovu donošenju pa su im zato jednako dostupne sve javne službe (čl. 6).*

¹ Preuzeto (06.05.2020.) sa http://www.medioteka.hr/portal/ss_povijest2.php?ktg=2&pktg=2&mid=51

² Preuzeto (06.06.2020) iz Hrvatske enciklopedije <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14286>

*Slobode vjere (čl. 10), misli i govora jamče se unutar granica javnoga poretka i zakona (čl. 11).*³ Ponovno, imenica „čovjek“ označava muškarca, a jednakost pred zakonom bila je važeća samo za odrasle muškarce. Ravlić u svom radu (2000) ističe kako se do sredine 19. stoljeća tradicija položaja i slike žene kao podređene muškarcu, s jedinom zadaćom brige o kućanstvu, činila neosporivom. „*Od sredine stoljeća počinje snažnije osporavanje patrijarhalizma, ponajprije kroz udruge i kampanje za žensko pravo glasa, koje razvijaju ideju da će kad žene počnu koristiti pravo glasa brzo nestati drugi oblici spolne diskriminacije i predrasuda.*“ (Ravlić, 2000: 70).

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u anglosaksonskim zemljama razvio se sufražetski pokret. Sufražetkinju su bile pobornice legalnog prava žena da glasaju te ravnopravnosti žena i muškaraca u svim sferama javnog i političkog života. Izraz „suffragette“ dolazi od engleskog *suffrage* što označava pravo glasa. Sufražetkinje su se koristile tzv. „direktnom akcijom“ zbog koje su često boravile u zatvoru. Svoje izborna prava prve su izborile žene iz američke države Wyoming 1869. godine. Na Novom Zelandu žene su dobile pravo glasa 1893., a u Hrvatskoj i mnogim drugim zemljama tek 1945. godine i kasnije.⁴ Od samih početaka civilizacije položaj žene u društvu nije bio jednostavan, no uspjele su se kroz godine izboriti za svoja prava. Iako su postigle mnogo - izborile pravo glasa, pravo na obrazovanje, ravnopravnost njihov odnos naspram muškarca, njihov odnos unutar obitelji i pogled na ženu čija je osnovna zadaća briga o kućanstvu i rađanje djece, nije se promijenio sve do kraja 20. stoljeća. Žene su čak i danas u mnogim krajevima svijeta vrlo često u podređenom položaju te ne uživaju jednaka prava kao i muškarci bez obzira što zakon na to obvezuje državu.

2.1. Obiteljski i partnerski odnosi

„*Roditeljska uloga obuhvaća brigu o djeci koja uključuje provođenje vremena s djecom, hranjenje i odijevanje djece, mijenjanje pelena, odvođenje liječniku, brigu o školskim i izvanškolskim aktivnostima djece te igranje s djecom.*“ (Jugović i Kamenov, 2009: 28) Od žene se očekivalo da brine za obitelj, a od muškarca da zarađuje za obitelj. Sve do danas se mijenjaju društvena očekivanja vezana za roditeljske uloge. Uloge očeva i majki se razlikuju

³ Preuzeto (06.05.2020.) iz Hrvatska enciklopedija <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14286>

⁴ Hrvatski povijesni portal, Položaj žena kroz povijest, 2008. <http://povijest.net/2018/?p=1481> (06.06.2020.)

manje u odnosu na prijašnja stoljeća, no još uvijek ne možemo govoriti o ravnopravnoj podjeli odgovornosti i brige za djecu kod oba roditelja. (Jugović i Kamenov, 2009: 31)

Jugović i Kamenov (2009) , kada je riječ o dimenziji partnerskih odnosa, ističu važnost podjele kod donošenja odluka, obavljanja kućanskih poslova, podjele financijskih resursa, usklađivanje poslovnih i obiteljskih odnosa te provođenja slobodnog vremena. Kako navode autorice, prema istraživanjima Rogersa i Amatoa iz 2000. godine, utvrđeno je da su žene manje sretno u braku te da izvještavaju o više bračnih problema nego muškarci.

U odnosu na šezdesete godine prošlog stoljeća, američke žene provode manje vremena u kućanskim poslovima, a muškarci više, no udio kućanskih poslova koje obavljaju muškarci popeo se od 1965. do 1985. s 15% na 33%, što još uvijek svjedoči o vrlo neravnopravnoj situaciji (Robins, 1988; prema Myres, 1993; prema Jugović i Kamenov, 2008).

2.2. Obrazovanje i položaj na tržištu rada

Prema UNESCO-u „*obrazovanje je temeljno ljudsko pravo koje je neophodno za ostvarivanje svih drugih ljudskih prava*“ (Farnell, 2012: 16). Prema Farnellu (2012) obrazovanje je moćan alat zahvaljujući kojem ekonomski i društveno marginalizirani pojedinci i skupine mogu izaći iz siromaštva i socijalne isključenosti te punopravno sudjelovati u društvu kao aktivni građani. Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine te Povelja temeljnih prava Europske unije iz 2000. godine samo su neki od dokumenata koji pravo na obrazovanje tumače kao jedno od temeljnih ljudskih prava.

Baranović (2009: 38-48) tvrdi da, ne samo da se govori o napretku u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, nego se počinju potencirati i pitanja o krizi muškog identiteta, posebno nakon što je otkriveno slabljenje muškaraca u području obrazovanja. Kako navodi Baranović (2009: 38-48) prema istraživanjima Skeltona (2006) i Blackmorea (2001) u velikom broju zemlja (SAD, Kanada, Velika Britanija, Novi Zeland) djevojčice su postizale bolji uspjeh na nacionalnim ispitima. Stoga, Skelton (2006, prema Baranović 2009) kritizira današnje školske sustave prigovarajući im da su feminizirani te da ne odgovaraju karakteristikama osobnosti dječaka i ne pružaju im adekvatne rodne modele muškosti. Baranović (2009: 38-48) navodi i tvrdnje Pollacka (1998) koji kaže da je „*glavni nedostatak današnjeg obrazovanja to što se*

nedovoljna pozornost poklanja problemima koje dječaci imaju s čitanjem i pisanjem, nedovoljnoj razvijenosti njihovih specifičnih socijalnih i emocionalnih potreba te što se njihovo ponašanje stalno klasificira kao disciplinski problem umjesto da se pozornost posveti njihovim stvarnim emocionalnim potrebama i interesima.“ (Kamenov i Galić, 2009: 38). Za razliku od navedenih, feminističke kritičke analize problem smanjenja raskoraka između žena i muškaraca u obrazovanju i slabijeg uspjeha dječaka, stavljaju u širi kulturni i socijalni kontekst. (Arnot, David i Weiner 2001, prema Baranović 2009). *„Obrazovanje, posebice školsko obrazovanje kao njegov najorganiziraniji dio, na različite načine sudjeluje u (re)produkciji rodne nejednakosti: politikom zapošljavanja, izbornom procedurom za rukovodeća mjesta u školi, obrazovnim programima, pristupom obrazovanju (procedurama upisa u škole), etosom škole ili školskom kulturom, odnosom nastavnika/ca prema učenicima/cama, evaluacijom učenika/ca itd. Ti su procesi danas globalno prisutni, mada različito konfigurirani ovisno o socio-ekonomskim, političkim i kulturnim karakteristikama konteksta u kojem se odvijaju.*“ (Baranović, 2009: 39).

Farnell (2012) ističe formalnu jednakost, jednakost ishoda te jednakost prilika. Žene su, bez obzira na zakone o ravnopravnosti te naizgled jednaka i brojna prava, i dalje su u lošijem položaju u odnosu na muškarce. Nejednak položaj očituje se, prije svega, u visini plaće koju dobiva žena, odnosno koju dobiva muškarac za obavljanje istog posla uz jednak stupanj obrazovanja. Nadalje, rukovodeće pozicije, u velikoj većini kompanija, pripadaju muškarcima, uz manji postotak žena u navedenim krugovima. Također, gledajući vladajuće stranke zemalja diljem svijeta uočavamo manju zastupljenost žena.

Borbama, koje su se vodile kroz povijest, žene su izašle iz skučenih okvira obiteljskog doma te, bar na papiru, postigle rodnu ravnopravnost i jednakost. Svakako, potrebno je još vremena kako bi se promijenile ukorištenjene socijalne i kulturološke razlike koje vladaju svijetom.

2. 3. Feminizam

Feminizam mnogi opisuju kao naglašavanje ženskih prava i borbu za ista. Caitlin Moran u svojoj knjizi *„Kako biti žena“* („*How to be a woman*“) feminizam objašnjava kao vjerovanje da bi žene trebale biti jednako slobodne kao i muškarci. *„Feminizam je društveni pogled i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne diskriminacije i diskriminacije (seksizma) te promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života. Feminizam započinje s prosvjetiteljstvom, modernom demokracijom i liberalizmom te s*

promjenljivim intenzitetom, taktičkim oblicima i temama javnoga djelovanja traje do danas.“

⁵ Feministički pokret sastoji se od tri vala borbe tijekom kojih su se žene borile za ostvarenje rodne ravnopravnosti kojoj i danas u nekim aspektima društvenog života ne svjedočimo.

2. 3. 1. Prvi val

Prvi val započinje u 18. stoljeću u Velikoj Britaniji i SAD-u, a traje sve do 20. stoljeća. Pokret je tada bio usmjeren na pravo glasa, pravo na obrazovanje i zaposlenje. Mary Wollstonecraft je dobila status začetnice modernog feminizma nakon objave djela „*Obrana ženskih prava*“ 1792. godine. Kako navodi Mihaljević (2016: 149-169) Mary Wollstonecraft uzrok nepravednoga i neravnopravnoga položaja žene u društvu vidi u neznanju, a izlaz iz te pozicije u boljem pristupu obrazovanju. Poveznicu s idejama prosvjetiteljskog pokreta, koji je težio razumu i obnovi znanja, Wollstonecraft je u knjizi izrazila riječima: „*Oslobodite ih, i ubrzo će one postati mudre i kreposne, kao što to i muškarci postaju sve više, jer napredak mora biti obostran, inače će nepravdi na koju je primorana polovica ljudske rase pribjegavati i one odgovorivši istom mjerom svojim ugnjetavačima.*“ (Wollstonecraft, 1792 prema Mihaljević 2016: 149-169). Prvi svjetski rat predstavlja veliku prekretnicu prvog vala u borbi za prava žena. Nedostatak muške radne snage natjerao je poslodavce da zapošljavaju žene, a one su se u tvornicama pokazale jednako vješte i sposobne kao i muškarci te se time pokazuju kao korisne članice društvene zajednice (Mihaljević, 2016: 149-169). Nakon Prvog svjetskog rata žene su u mnogim državama svijeta dobile pravo glasa. Na kraju prvog vala feminizma žene su ostvarile pravnu ravnopravnost. Coco Chanel kako navodi Mihaljević (2016, 149-169) odigrala je prevratničku ulogu u poimanju ženstvenosti u modnome svijetu. Kroz novi stil odijevanja, hlače i skraćenu kosu, Coco je ženama dala do tada isključivo muške atribute: samopouzdanje i neovisnost. To se smatra početkom društvene i estetske modernizacije žena. No, promjene u pravnom smislu nisu omogućile i promjenu socijalnih normi te su se radi toga žene i dalje često susretale s diskriminacijom i seksizmom.

2. 3. 2. Drugi val

Drugim klasičnim djelom feminističke teorije smatra se „*Drugi spol*“ objavljen 1948. godine, 20-tak godina prije početka drugog vala borbe za ženska prava, autorice Simone de

⁵ Hrvatska enciklopedija, Feminizam (06.05.2020.) <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19203>

Beauvoir. U opisu knjige stoji kako se ona može smatrati temeljem današnjih popularnih rodnih studija jer se prema tvrdnjama Judith Butler u formulaciji: „Žena se ne rađa, nego se ženom postaje.“ prvi puta u povijesti razdvajaju pojmovi „spola“ i „roda“ (Mihaljević, 2016: 149-169). Knjiga se bavi proživljenim iskustvom žene, njezinim formativnim godinama, položajem i preporučenim putem oslobađanja kroz obrazovanje i rad. De Beauvoir (1948), prema navodima Mihaljević (2016: 149-169), kritizira uvjete u kojem se muškarac i žena razvijaju na način da žena dobiva atribute poput pasivnosti, ovisnosti o muškarcu i inferiornosti. Prilikom intervjua iznjela je tvrdnju da:

„Nijedna žena ne bi trebala biti ovlaštena ostajati kod kuće i odgajati djecu. Društvo bi trebalo u potpunosti promijeniti. Žene ne bi trebale imati taj izbor jer ako on postoji, previše žena će učiniti upravo to. Ovo je način da se žene usmjerava u određenom pravcu.“⁶

Drugi val započinje objavom „Ženske mistike“ autorice Betty Friedan 1965. godine. Betty Friedan inspiraciju je pronašla upravo u knjizi Simone de Beauvoir. Friedan smatra da je „ugodan koncentracijski logor“ društveno ustanovljena slika žene kao supruge, kućanice, majke i seksualnog objekta. Millet (1970) prema Mihaljević (2016: 149-169) tvrdi da vladajući spol svoju dominaciju ostvaruje kroz spolnu politiku vidljivu i u najintimnijim odnosima između muškarca i žene. Stoga, Millett ističe obitelj kao glavnu ulogu institucije muške moći. Obitelj smatra zasnovanom na ugnjetavanju, a ne na uzajamnoj ljubavi, jer se u njoj ostvaruje muška spolna nadmoć.

„Kroz drugi val žene su uspjele probleme vezane za odnose u braku i obitelji poput razvoda i nasilja pretvoriti u javni problem. Silovanje u braku, tjelesno zlostavljanje, psihološko zlostavljanje, vrijeđanje, ponižavanje i svi ostali oblici nasilja tek su sedamdesetih i osamdesetih godina konačno i priznati kao takvi.“ (Mihaljević, 2016: 162).

Ženi je, kako navodi Mihaljević (2016), priznato pravo da sama odlučuje o rađanju djece te na moralnu prosudbu pobačaja i kontracepcije. Značajniju ulogu u drugom valu zauzima i pokret osoba drugačijih seksualnih orijentacija koji, prije svega, utječe na shvaćanje važnosti seksualnosti u konstrukciji roda i rodnih odnosa.

⁶ Preuzeto s <https://www.journal.hr/lifestyle/kultura/knjige/zene-ispred-svog-vremena-simone-de-beauvoir/> (18.05.2020.)

2. 3. 3. Treći val

Treći val feminizma započinje 1980-tih i 1990-tih kao reakcija na ono što prvi i drugi val nisu uspjeli ostvariti, ali i kao odraz ponosa zbog onoga što je učinjeno. „*Riječ je prije svega o esencijalističkome pristupu ženi s kojom su se mogle identificirati većinom bjelkinje, heteroseksualne obrazovane žene pripadnice srednje klase. Iako se feminizam pozivao na univerzalnost, u takvome društvenom statusu, prije svega, nisu bile crne kao ni sve bijele žene.*“ (Mihaljević, 2016: 164). Treći val, prema Mihaljević (2016: 149-169), usmjerava se na dekonstrukciju patrijarhalnoga i heteronormativnoga društva. Judith Butler smatra se predvodnicom trećeg vala. Mihaljević (2016: 149-169) navodi kako svojom knjigom „*Nevolje s rodom*“ Butler (1990) dubinski mijenja smjer feminizma. Prema Butler rod je izvedba, a ne ono što osoba jest. Michael Foucault, francuski filozof, čiju je ideju nastavila Judith Butler, tvrdi: „*da je seksualnost uvijek smještena u matrice moći da je uvijek proizvedena i konstruirana unutar određenih povijesnih praksi i diskurzivnih i institucionalnih, te da je pribjegavanje seksualnosti prije zakona iluzorna zamisao emancipacijske spolne politike.*“ (Butler, 2000: 102 prema Mihaljević, 2016: 166). Mihaljević (2016) ističe kako se iz feminizma posljedično rekonfigurirala nova rodna ideologija. „Treći val potaknuo je na promišljanje o rodnim i drugim društvenim odnosima. Razlike u definiciji roda i spola pružile su mogućnost analize utjecaja društva, kulture i religije na stvaranje i oblikovanje uloga ženama i muškarcima, a smatrale su se nepromjenjivima.“ (Mihaljević, 2016: 166) „*Problematiziranje rodnih odnosa smatra se i najvećim napretkom unutar feminističke teorije jer su više ili manje odnosi dominacije, a ne nejednakih značajki.*“ (J.Flax, 1999: 40; prema Mihaljević, 2016: 166).

3. Animirani film

Riječ animacija dolazi od kasnolatinske riječi *animatio*⁷, što označava oživljavanje, živuću silu u svakom biću. Animaciju ćemo najjednostavnije definirati kao brz prikaz slika dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih objekata s ciljem dobivanja iluzije pokreta (Mrazović, 2011: 5). Animirani film predstavlja prizorno kretanje koje se uvjetuje i postiže animacijom. „U animiranome filmu pokret se dobiva kontinuiranim projiciranjem, pojedinačno (sličica po sličicu) snimljenoga niza crteža.“⁸ Animirati se mogu živi ljudi i predmeti, posebni modeli (lutkarski film, animacija gline, plastelina i sl.), crtež i slika (crtani film) te kompjuterski programirani prizori (kompjuterska animacija).⁹ Turković (1987: 151) tvrdi da u animirane filmove spadaju oni filmovi u kojima se animiraju živa bića, najčešće ljudi te da se takva animacija često naziva „živom animacijom“. Autor objašnjava kako je u animiranim filmovima pokret u cjelini izrađen i stvoren te se najčešće pridaje neživim, nepokretnim pojavama.

3.1. Počeci animiranog filma

Prvi pokušaj animacije možemo pronaći već u pećinama iz starijeg kamenog doba gdje je životinja prikazana s različitim položajem nogu, što simbolizira kretanje. Intenzivniji razvoj animacije započinje tek početkom 19. stoljeća kada nastaju prve slikovne knjige i igračke koje izazivaju iluziju pokreta. Razvojem filmske industrije i animacija postaje prisutna u svim segmentima zabave i umjetnosti. Prvi animirani film nastao je 1906. godine. Riječ je o filmu Jamesa Stuarta Blacktona, *Humorous Phases of Funny Faces*. Francuski umjetnik Emile Cohl napravio je, 1908. godine, animirani film pod nazivom *Fantasmagorie* u kojem je prikazao jedinstvene ljudske oblike u interakciji s raznim predmetima. Spomenuta dva animirana filma ostvarila su veliki uspjeh i postavila temelje animiranog filma. Američki strip autor Winsor McCay 1911. godine objavljuje kratki animirani film *Little Nemo in Slumberland*, a 1914. objavljuje svoj najpopularniji animirani film *Gertie the Dinosaur*. Kreativni vrhunac McCayeve karijere predstavlja animirani film *The Sinking of the Lusitania* koji je objavio 1918. godine, a sastojao se od 25 000 crteža. Ovim kratkim animiranim filmovima započinje razvoj danas vrlo velike industrije animiranog filma (Mrazović, 2011). Rohtek (2018: 22, prema Živković, 2019: 22) navodi kako animacija ne bi postojala da nije

⁷ Hrvatska enciklopedija – Animacija (20.05.2020.) <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2813>

⁸ Isto

⁹ Preuzeto sa <http://www.filmski.net/vijesti/filmski/kratki-film/2012/rfp-filmski-rodovi> (04.05.2020.)

bilo filmske industrije. S obzirom kako se stvorio veliki interes za film potreba za napretkom je bila neizbježna. U velikoj filmskoj borbi značajnu ulogu zauzima Walt Disney. „Njegovo stvaranje u filmskoj industriji je dovelo do nove razine i potpuno drugačiji svijet pred ekranom. Virtualnost je dosegla najvišu stepenicu u svijetu filma, vrhunac u predodžbi iluzije prikazane poput realnosti.“ (Živković, 2019: 22).

4. The Walt Disney Company

Walter Elias „Walt“ i njegov brat Roy Oliver Disney zajedno su 1923. osnovali „*The Walt Disney*“ kompaniju. Danas se ona smatra jednom od najpoznatijih kompanija za proizvodnju filmova. Originalni naziv kompanije bio je Disney Brothers Cartoon Studio, ali nakon što je kompanija stekla slavu, na Royev prijedlog, ime je bilo promjenjeno u Walt Disney Studio. U Kansas Cityju, Walt Disney, napravio je animirani film *Alisa u zemlji čudesa (Alice's Wonderland)* te je odlučio kako bi mu taj film mogao poslužiti kao „pilot“ film za prodaju serijala *Alisine komedije (Alice Comedies)*. Vrlo brzo nakon prodaje postao je uspješan.

Početak Disney kompanije smatra se 16. listopada 1923. godine kada su braća sklopila ugovor s distributerom iz New Yorka, M. J. Winklerom. Prvi Disney studio bio je smješten u stražnjoj polovici ureda za nekretnine, no ubrzo je prostor studija postao premalen pa je Walt morao potražiti drugo rješenje. Godine 1926. sagradio je studio na Hyperion aveniji (Hyperion Avenue) u Hollywoodu te tamo preselio svoj rad. U Hyperion studiju nastao je poznati lik Mickey Mouse kojeg je Walt Disney stvorio zajedno sa svojim glavnim animatorom Iwerksom i dao mu osobnost koju su svi voljeli. Iwerkson je animirao dva Mickey Mouse animirana filma, ali Walt je imao problema s prodajom istih jer su bili bez zvuka, a zvuk je bio revolucija u filmskoj industriji. Treći Mickey Mouse, animirani film, koji su objavili bio je u potpunosti sinkroniziran. Lik Mickey Mousea ubrzo je postao popularan te je uslijedio dugi niz animiranih filmova o Mickey Mouseu. Disney je ubrzo nakon Mickey Mousea stvorio još jedan niz serijala pod nazivom *The Silly Symphonies*. Taj serijal animiranih filmova postao je poligon za sve Disneyeve umjetnike koji su se pripremali za izradu animiranih filmova. *Cvijeće i drveće (Flowers and Trees)*, *Silly Symphonie* i prvi crtani film u boji osvojili su 1932. nagradu Akademije za najbolji crtani film. Do kraja tog desetljeća Disney je osvajao Oscara svake godine.

Walt je, 1934. godine, obavijestio svoje animatore o izradi dugometražnog animiranog igranog filma te im je ispričao priču o *Snjeguljici i sedam patuljaka*. Rad na ovom projektu trajao je tri godine. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Disney je objavio *Pinokija (Pinocchio)* i *Fantaziju (Fantasia)* no njihova izrada bila je preskupa s obzirom da je kompanija izgubila veliki dio stranog tržišta. Uslijedili su animirani filmovi *Dumbo* (1941) te *Bambi* (1942). Nakon rata Disney Studio teško se vraćao u stanje u kakvom su bili prije. Godine 1950. The Walt Disney kompanija je ponovno doživjela veliki uspjeh objavom prvog neanimiranog

filma, *Otok s blagom (Treasure Island)*. Očiti je bio i povratak klasičnim animiranim značajkama kada je u pitanju *Pepeljuga (Cinderella)*. Walt Disney nikada nije bio zadovoljan s onime što je već bio ostvario. Kako su njegove slike u pokretu i televizijski programi doživjeli uspješnicu osjetio je potrebu za dodatnim napretkom. Područje za koje je pokazao zanimanje su bili tematski zabavni parkovi. Kao otac dviju djevojčica često ih je vodio u zoološke vrtove, na karnevale te u različite parkove za zabavu gdje je on uglavnom sjedio sa strane dok su se one zabavljale. Smatrao je da treba postojati mjesto gdje se djeca i roditelju mogu zabavljati zajedno. Nakon nekoliko godina planiranja i izgradnje Disneyland je otvorio svoja vrata 17. srpnja 1955. godine.

Tijekom godina, kako se svijet mijenjao tako su se mijenjale i uloge likova, radnja i teme Disneyevih filmova. Prikazi likova poistovjećivali su se s ljudima iz stvarnog života određenog doba u kojem su filmovi nastajali. Sam Walt Disney, a kasnije i njegovi menadžeri uviđali su stalnu mogućnost napretka te su se trudili taj napredak i ostvariti. Walt Disney kompanija danas ima veliki broj zabavnih parkova diljem svijeta, također posjeduje i mnogo televizijskih mreža. Iza sebe su ostavili mnoštvo animiranih filmova, kao što su *Snjeguljica i sedam patuljaka (1937)*, *Pinocchio (1940)*, *Dumbo (1941)*, *Bambi (1942)*, *Pepeljuga (1950)*, *Princeza i žabac (2009.)*, *Merida Hrabra (2012.)*, *Frozen (2013.)*, *Zootopia (2016.)*, *Moana (2016.)*, *Frozen 2 (2019.)* i drugi. Kroz razvoj dječjih knjiga, igračaka, igranih filmova Disney zaokuplja veliki dio publike. Disney svjesno ili nesvjesno ostavlja veliki trag u dječjem razvoju, odnosno u dječjem pogledu na svijet oko sebe te na shvaćanje svoje uloge u društvu. Kao što je ranije bilo spomenuto, uloge likova su se kroz vrijeme mijenjale, što ćemo objasniti u sljedećim poglavljima.

4.1. Diznizacija društva

Prvi Disney tematski park otvoren je 1955. godine u Kaliforniji, a danas Disney posjeduje nekoliko tematskih parkova diljem svijeta. Pojam *diznizacije društva* označava proces u kojem Disney tematski parkovi imaju utjecaj, kako na američko društvo, tako i na cijeli svijet. Štavljanin (2012) navodi kako su dimenzije diznizacije: tematiziranje, hibridna potrošnja, *merchandising* (korištenje brenda jednog proizvoda kako bi se promovirala prodaja drugog), te performativni rad, a pokretačka snaga je potrošnja. Stoga i ne čudi činjenica da se upravo Walt Disney smatra jednim od simbola potrošačkog društva, a sam proces diznizacije se gleda

kao dio globalizacije i uspona potrošačkog društva (Vučetić, 2011: 188). Frances Clark Sayers tvrdi da Disney ništa ne ostavlja mašti djece. Nudi im gotove slike, zaslađene i pojednostavljene klasične bajke. Sayers Baudrillard (prema Norris, 2006: 457-477) velikim problemem postmodernističkog društva smatra upravo izvrtanje stvarnosti koje se ne odvija samo putem medija, već se izvrsna stvarnost može kroz Disney tematske parkove i oživjeti. Lončar (2007: 161-170) navodi postmodernističko stvaranje otvorenog i dvosmislenost društvenog svijeta nasuprot zatvorenom i utvrđenom društvenom svijetu kroz kategorije. U današnje vrijeme sve više se koriste usluge koje su u funkciji zabave, ljudi se nezadovoljni standardnim uslugama, a tematiziranje u Disneyevim parkovima pomaže im u razlikovanju jedne usluge od druge (Štavljanin, 2012: 285). *Hiper društvo („hyper“ society)* Baudrillard (prema Norris, 2006: 457-477) opisuje kao svijet u kojem smo u ropstvu simulacije, bez početka i kraja. Bryman prema Štavljanin (2012: 288), navodi kritike na račun diznizacije koje bi se mogle svrstati u četiri kategorije:

- Manipulacija djecom
- Manipulacija potrošačima
- Manipulacija emocijama radnika (od zaposlenih se očekuje da pokazuju određene, a potiskuju druge emocije)
- Izobličavanje povijesti i prostora – odnosi se na pročišćavanje slika koje prikazuju prošlost u omotaču („capsula account“)

Proces diznizacije društva odnosi se poticanje potrošnje, na globalno širenje i priznavanje poznatog brenda, a cilj procesa je ohrabriti potrošače da troše više.

5. Utjecaj medija (filma) na razvoj djeteta

5.1. Negativne strane

„Sazrijevanje mozga je intenzivno u najranijem razdoblju djetinjstva i preko 50% je završeno do četvrte ili pete godine. Naizgled beznačajne sitnice koje se događaju u prvim godinama života mogu utjecati na funkciju mozga do kraja života“ (Rajović, 2016: 15). Djetinjstvo danas karakterizira vrlo rana uporaba tehnike. Vrlo često, ako pogledamo oko sebe, vidjet ćemo dijete s mobitelom u ruci kako igra igrice ili gleda video i/ili audio sadržaje. Vrijeme koje bi dijete trebalo provesti na svježem zraku danas je zamijenjeno višesatnim gledanjem crtanih filmova. Djeca se sve manje kreću, sve manje upotrebljavaju govor, otuđuju se od živog svijeta, a uživljavaju se u nešto što nije stvarno. Doktor Ranko Rajović (2016) u svojem djelu izrazit naglasak na početku stavlja na razvoj motoričkih i grafomotoričkih vještina kao nešto što utječe i ostaje za čitav život. Također, Velički (2007) u svom radu tvrdi da vrijeme provedeno pred ekranom utječe na govor, spontanu kreativnu igru, prirodan pokret odnosno grubu motoriku, finu motoriku i osjete. *„ Na temelju iskustva iz pedagoške prakse možemo zaključiti da djeca danas upravo zbog nedostatnih primarnih iskustva imaju teškoća s razvojem sposobnosti ravnoteže i ostalih osjeta“* (Borbonus, 1997, prema Velički, 2007).

Djeca su najosjetljiviji konzumatori medija jer se njihovo kritičko mišljenje i sposobnost logičkog zaključivanja još uvijek razvijaju.¹⁰ Pojavljuje se sve veća zabrinutost da mediji mogu otupiti osjetila, kočiti maštu i spontanu igru, proizvesti neosjetljivost na bol drugih, poticati destruktivne vrste ponašanja, održavati stereotipe, dovesti do propadanja moralnih vrijednosti, potisnuti lokalne kulture i doprinijeti otuđenju od društva.¹¹ U mnogim istraživanjima artikuliran je negativan utjecaj učestalog izlaganja prikazima nasilja u audiovizualnim zapisima. Medijsko nasilje različito utječe na djecu ovisno o njihovim osobnostima, spolu, vrstama njihove obiteljske i društvene okoline te njihovim životnim iskustvima. Utječe na njihovo ponašanje (povećanje agresivnog ponašanja), psihički život (povećanje straha i tjeskobe u susretu sa svijetom u kojem žive) te društveni život (smanjenje

¹⁰ Preuzeto s <https://www.roditelji.hr/vrtic/utjecaj-medija-na-djecu/> (10.05.2020.)

¹¹ Preuzeto s <https://www.medijskapismenost.hr/pozitivni-i-negativni-utjecaji-medija/> (10.05.2020)

osjetljivosti na patnje drugih ljudi i potvrda nasilja kao najboljeg načina za rješavanje međuljudskih sukoba).¹²

Mrežne stranice o medijskoj pismenosti kao jedan od negativnih čimbenika vide u stereotipnim prikazima ljudi. Tako su npr. dječaci uglavnom prikazani kao nasilni, fizički aktivniji ili kao razumni vođe dok su djevojčice prikazane kao seksipilne, nježne i emocionalne, zainteresirane za vlastiti izgled i ljubav. Nedostatak istinitih prikaza raznolikosti rasa, naroda, staleža, vjera, teškoća u razvoju, geografske pripadnosti, dobi itd., povezuje se s promicanjem ograničenog svjetonazora koji svojom diskriminacijom utječe na način na koji djeca i mladi vide sebe i druge.¹³

Negativan utjecaj crtanih filmova i njegovog sadržaja na djecu odraziti će se ukoliko imaju neograničeno, višesatno gledanje televizije ili pak ukoliko se televizor nalazi u njihovoj sobi te im je nadohvat ruke. Isto tako važno je smanjiti naviku držanja televizora upaljenog onda kada ga nitko od ukućana ne gleda jer i sami zvuk utječe na djecu (Blumberg, Peters, 2002 prema Jovanovac, 2017).

5.2. Pozitivne strane

Članak 15. Konvencije o dječjim pravima govori o pravima djeteta da bude informirano i/ili ima pristup informacijama putem različitih medija koje mu mogu pomoći u njegovom ukupnom rastu i razvoju, a i na popisu osam ključnih cjeloživotnih kompetencija (prema preporuci Europskog parlamenta iz 2006.) uvrštenih u nove obrazovne kurikulume je digitalna kompetencija koja podrazumijeva medijsku pismenost. Dakle, mediji i važnost razumijevanja istih i upravljanje njima su ključna vještina za današnje društvo.¹⁴ Zagovornici korištenja medija naglašavaju da je za dobar govorni razvoj bitan poticaj okoline, a on je najkvalitetniji kod profesionalnih govornika u medijima. Također kao svoje razloge, sukladno Konvenciji o dječjim pravima, navode usmjerenost na budućnost djece, otvaranje, a ne skrivanje novih svijetova i mogućnosti, olakšano i brzo učenje, poticanje kordinacije oko – ruka i slično (Velički, 2007). Kao razlog velike obljubljenosti televizije kod mladog naraštaja, Mikić (2001: 250-252) u svom dijelu navodi tri bitna razloga: humor, neustrašivi

¹² Preuzeto s <https://www.medijskapismenost.hr/pozitivni-i-negativni-utjecaji-medija/> (10.05.2020.)

¹³ Preuzeto s <https://zgpd.hr/2018/04/25/eksperimenti-sa-lutkom-bobom/> (10.05.2020)

¹⁴ Preuzeto s <https://www.roditelji.hr/vrtic/utjecaj-medija-na-djecu/> (10.05.2020.)

junaci i akcija. „*To nam pak otkriva i ono što oni poglavito očekuju od televizije, a to je: zabava, relaksacija, vic, napetost, zanimljivost, mogućnost poistovjećivanja s junacima, otkrivanje novih svijetova...Sve to zadovoljava mladenačku znatiželju.*“ (Mikić, 2001: 251). Za razliku od tvrdnji ranije spomenutih autora, Mikić (2001) iznosi tezu da mladi medije pokoravaju sebi, postupno birajući prioritete, svjesni što od njih žele dobiti. Također, tvrdi kako nije točno da su mediji opasni za mlade jer ih oni prihvaćaju bez samokritičnosti i utapaju se u njihovoj atraktivnosti. „*Najteža optužba medija krije se u tome da oni promiču nasilje. Mediji su sastavnica društvene zbilje. Kakve nam sadržaje nude i u kojem obliku, dobrim dijelom ovisi o stanju društva. Sve ono što pronalazimo u pojedinim medijima ima svoju pozadinu u socijalnom iskustvu individue.*“ (Mikić, 2001: 52). Djeca se vrlo često poistovjećuju s junacima i osobnim uzorima, a kako tvrdi Mikić (2001), to se odvija na temelju vanjskog izgleda i načina života. Dok dječaci uzore pronalaze, ponajviše, u snažnim junačinama koji probleme rješavaju mišićima (pri tome misle kako je dovoljno biti jak i sve će se riješiti), djevojčice oduševljenje pronalaze u ženskim likovima koji kao da pripadaju prošlosti – dobre djevojke, naivke koje služe muškarcima (Mikić, 2001). Djeca vrlo često gledaju animirane filmove neovisno na kojem se jeziku oni emitiraju, što promatramo kao pozitivnu stranu budući da dijete oponašanjem, imitiranjem usvaja strane riječi koje im ostaju u sjećanju i u njihovom daljnjem razvoju. Gledajući različite situacije u animiranim filmovima, spletke, zaplete djeca pobuđuju vlastito promišljanje, postavljaju si mnoga pitanja čime dijete, ne samo da širi vlastiti vokabular, već razvija i samostalno zaključivanje (Velički, 2007).

6. Disneyev prikaz ženskih likova kroz povijest

Prema podatku članka iz 2015. godine Disney je u razdoblju od 1937. do 2014. objavio 687 animiranih filmova, od čega jedanaest pripada značajkama Disneyevih princeza. Autorica članka *Animating Gender Roles: How Disney is Redefining the Modern Princess* Juliana Garabedian je Disneyeve princeze podijelila u tri kategorije, s obzirom na prikaz rodnih uloga u filmovima.

6.1. Razdoblje prije tranzicije

U razdoblju prije tranzicije, od 1937. do 1959. godine, Disney predstavlja prve tri princeze – *Snjeguljicu*, *Pepeljugu* i *Auroru (Uspavana ljepotica)* – koje su predstavljene kao kućanice. Prema istraživanju Bureau of Labor Statistic samo je 39% američkih žena bilo zaposleno do kraja tog razdoblja. Rodne uloge toga doba bile su vidljive u postupcima svake Disneyeve princeze, a Disneyevi filmovi potvrđuju usklađenost s onim što se očekivalo od pretežito muškog društva.

Snjeguljica i sedam patuljaka animirani je film objavljen 1937. godine. Ona je prikazana kao naivna princeza čije preživljavanje ovisi o sedam muških prijatelja te o poljupcu princa. Ona čisti kuću dok patuljci rade, prima poklon (jabuku) od potpunog stranca te na kraju čeka poljubac prave ljubavi koji će ju spasiti. Slični obrasci ponašanja glavnih ženskih likova vidljivi su i kod *Pepeljuge* koja je objavljena 1950. te kod *Uspavane ljepotice* objavljene 1959. godine. Princeze su pasivne, ne mogu si same pomoći odnosno nemaju ni ambicije te čekaju šarmantnog princa da ih spasi.

6.2. Tranzicija

Krolokke (2005) prema Garabedian (2014) tranzicijski period predstavlja posljedice drugog vala feminizma, koji je trajao između 1960. i 1970. godine te je otkrio novi korak prema napretku definiranja rodnih uloga. Filmovi koji su obilježeni značajkama ovog perioda su: *Mala sirena* (1989), *Ljepotica i zvijer* (1991), *Aladin* (1992), *Pocahontas* (1995), *Mulan* (1998), *Princeza i žabac* (2009) te *Vrlo zapetljana priča* (2010). Najizraženije obilježje drugog vala feminizma vidljivo je u filmovima *Mala sirena*, *Ljepotica i zvijer* te *Aladin* gdje princeze teže potrebi da se oslobode od očekivanja koja za njih imaju njihovi roditelji

odnosno društvo. Ariel iz *Male sirene* želi otkriti kakav je svijet izvan mora. Upravo njezina radoznalost, želja za avanturom i hrabrost predstavljaju Disneyev napredak u smislu prikazivanju neovisnosti žene, ali kao što je bilo uobičajeno i tijekom razdoblja prije tranzicije, Disney ponovno uvodi potrebu princa koji spašava princezu. Tri godine nakon, 1991. kad je objavljen animirani film *Ljepotica i zvijer*, Disney ponovno „propada“ prikazujući muškarca kao heroja. Belle bježi od društvenih normi kao žena koja zna i uživa čitati, koja se ne boji reći što misli te je hrabra i odlučna dok spašava svog oca, ali svejedno je svedena na lik koji ovisi o tuđoj pomoći. Isti problemi javljaju se i u sljedećim filmovima ovoga razdoblja: *Aladdin*, *Princeza i žabac*, *Vrlo zapetljana priča*. Glavni ženski likovi pokušavaju izaći iz svojih rodnih uloga te slijediti svoju sudbinu. Jasmine iz *Aladina* buni se protiv tradicionalne uloge žene u Agrabahu, želi se udati za nekog koga voli te izbjeći dogovoreni brak, ali bez pomoći Aladina i duha bila bi osuđena na ono protiv čega se borila. U periodu tranzicije važno je spomenuti film *Princeza i žabac* koji je objavljen 2009. godine. Priča je smještena u 1912. godinu u New Orleansu. Ovaj film se razlikuje od prijašnjih po tome što je Tiana prva Disneyeva tamnoputa princeza. Ona želi otvoriti svoj vlastiti restoran, a njezinom odlučnošću Disney prikazuje modernu ženu, ali ponovno ovisnu o braku s princom.

6.3. Progresija

Iako je treći val feminizma počeo 80-tih, 90-tih godina prošlog stoljeća Disney je tek 2012. razbio do tada ustaljeni obrazac prikazivanja princeza. *Merida Hrabra* prvi je Disneyev animirani film u kojem žena, kako bi postigla sreću, nije ovisna o muškarcu. Radnja filma smještena je u 14. stoljeće u Škotskoj gdje su žene bila poznate po hrabrosti i odlučnosti. Merida se odlučila suprotstaviti stoljetnoj tradiciji te krenuti vlastitim životnim putem kako bi pronašla sreću. Nakon što sklopi sporazum s vješticom koja joj ispuni želju na njoj je teška zadaća – spasiti kraljevstvo i obitelj od zla čudovišta. Sve što je postigla, postigla je bez, kao što je bilo u filmovima ranijeg razdoblja, pomoći muškarca, a film se smatra prekretnicom u Disneyevom stvaralaštvu. Nakon *Meride Hrabre*, 2013. uslijedio je najpopularniji animirani film s likom Disneyeve princeze – *Snježno kraljevstvo (Frozen)*, 2016. godine *Moana* i *Zootopia* te 2019. *Snježno kraljevstvo 2 (Frozen 2)*. Sve su ovo filmovi u kojima su žene prikazane kao junakinje. Iako imaju pomoć muškarca, ne ovise o njoj. Moderna Disneyeva

princeza je hrabra i neovisna, a suvremena publika bi trebala vidjeti snažne ženske uloge koje mogu i moraju stajati uz bok svojim muškim kolegama. Disney ovime potiče ideju o ravnopravnosti spolova te pomaže izgradnji univerzalnog prihvaćanja koncepta definiranja samog sebe, ne po tome kako se osoba rađa, već po postupcima te osobe što prema ranije spomenutom drugom valu feminizma možemo povezati s tvrdnjom Simone de Beauvoir koja kaže kako se ženom ne rađa nego se ženom postaje.

7. Analiza ženskih likova u odabanim filmovima

7.1. Princeza i žabac

7.1.1. O filmu

Princeza i žabac animirani je film koji se bazira na noveli E. D. Bakera *Žablja princeza*, a ta je novela inspirirana bajkom braće Grimm *Žablji princ*. Redatelji filma su Ron Clements i John Musker, producenti Peter Del Vecho i John Lasseter, a scenaristi Rob Edwards te ponovno Ron Clements i John Musker. Glazbu potpisuje i sklada Randy Newman. Tiana, glavni lik ovog animiranog filma, prva je afroamerička princeza u nekom od Disneyevih filmova. Pretpremijera filma održana je u New Yorku i Los Angelesu 25. studenog 2009. godine, a svjetska premijera bila je 11. prosinca iste godine. Film je dobio tri nominacija za Oskara – za najbolji animirani film te dvije za najbolju originalnu pjesmu. Nominiran je i za Zlatni globus za najbolji animirani film.

7.1.2. Sadržaj filma

Radnja filma odvija se u New Orleansu 1912. godine. Tiana, djevojka koja potječe iz afričkoameričke obitelji, od malih nogu imala je san o otvorenju vlastitog restorana. Na zabavi koju je pripremio otac njezine prijateljice Charlotte, Tiana je posluživala hranu koju su svi hvalili. Zbog nesretnog događaja, pada na stol s hranom, te se zbog toga presvlači u haljinu princeze. Žabac, inače princ Naveen, misleći kako je ona princeza koja će ga spasiti i omogućiti mu da ponovno postane čovjek, ponudio joj novac u zamjenu za poljubac, a Tiana je novac trebao kako bi mogla otvoriti vlastiti restoran. No, prilikom poljupca i ona je postala žaba. Njihova zajednička avantura započinje u močvari punoj krokodila. Na putu im se pridružuju krijesnica Ray i krokodil Louis te zajedno pomoć traže od Mame Odie. Na povratku prema New Orleansu Naveen želi otkriti Tiana kako je voli te je zaprositi, no u tome ne uspijeva. Nakon završne borbe s čovjekom sjenom Tiana i Naveen se odlučuju vjenčati te još jednom poljubac prave ljubavi sve spašava.

7. 1. 3. Analiza ženskih likova

U prvoj sceni imamo prikaz Tiane i njezine prijateljice Charlotte te Tianine majke Eudore. Tiana i Eudora afričkoameričke su žene koje su u službi bogatih bijelaca. Položaj žena u društvu ranih godina 20. stoljeća, posebice afroameričkih žena, reflektira se prikazima likova u ovom animiranom filmu. U mnogim radovima autori se okreću prema vidljivom rasizmu te je analizu ženskih likova ovog filma nužno gledati kroz taj okvir. Važno je reći kako je Disney, upravom prikazom Tiane, prve afričkoameričke žene, dao mogućnost uzora tamnoputim djevojčicama.

Po uzoru na ranije filmove Disney je Charlotte, kćer bogataša, prikazao kao pasivnu ženu kojoj otac omogućuje sve što ona poželi i jedino o čemu razmišlja od malih nogu je kako postati princeza. Mnoge studije kritizirale su Disneyevo ustaljeno prikazivanje animiranih filmova u kojima su očevi preosjetljivi, partijahalni i opsesivni, a maćahe su zle dok majke ni nema. (Sharp 2002: 18, Axelrod 2003: 30-34, prema Breaux 2010: ?). Cijela Charlottina soba ružičaste je boje, jednako kao i svaka njezina haljina. Charlotte ima plavu kosu, plave oči te maleni nos što predstavlja ideal ženske ljepote. Ona želi iskusiti ljubav, a spremna je zbog opsesije princom, kako bi postala princeza, poljubiti čak i žabca. Ona vjeruje kako će muškarca osvojiti samo svojom „lažnom“ ljepotom što je vidljivo u sceni kada u iščekivanju princa stavlja previše šminke na svoje lice te izbacuje grudi. Za razliku od Charlotte, glavni ženski lik ovoga filma, Tiana nema sve što poželi, ona pripada afričkoameričkoj obitelji koja je na težak način zarađivala svoj novac. Njezini roditelji su brižni i požrtvovni ljudi. Majka Eudora prikazana je na, već poznati Disneyev način: ona je topla osoba, uvijek na raspoloženju svojoj kćeri, vjeruje u nju te je podržava u njezinim željama. Odnos Tiane i oca, kao i odnos Charlotte i njezina oca reflektira već ranije spomenutu tezu prema kojoj su očevi uvijek prikazani kao zaštitničke figure o kojima njihove kćeri ovise. Očeva ideja bila je otvaranje restorana, a Tiana je tu želju nakon njegove smrti slijedila. Kao odrasla, Tiana je prikazana kao žena koja puno radi za ostvaranje svoje, odnosno očeve želje. Ona je aktivna, ambiciozna i poduzetna, želi biti neovisna, ali ovisi o pomoći, drugih, uglavnom muškaraca, čime je sličnija Belli i/ili Ariel čiji su likovi nastali 90-tih godina prošlog stoljeća. Društvo 20. stoljeća teško pokazuje razumijevanje za njezinu ambiciju i ne vjeruju u nju zato što je žena i zato što je crne rase čemu svjedoči izjava bankara u kojoj kaže kako će kao mala žena zbog svog podrijetla imati pune ruke prilikom vođenja tako velikog posla. Tiana je „princeza“ koja ne pokazuje nikakav interes za ljubav odnosno ne očekuje dolazak princa. Puno više je zanima kupnja stare tvornice/mlina i ideja posjedovanja restorana. Tianin otac naglasio je

potrebu za njezinom emocionalnom i financijskom neovisnošću, što kao i u provedenim analizama sljedećih filmova te ranije iznesenim navodima, potvrđuje značaj očeve figure. Za razliku od oca, majka Eudora i starica Mama Odie naglašavaju potrebu da iskusi ljubav, što na kraju filma i bude tako. No, kako ni jedan film s Disney princezama do tada, tako ni ovaj nije mogao proći bez poljubca prave ljubavi i uz poruku da ljubav liječi i rješava sve.

7. 2. Snježno kraljevstvo

7.2.1. O filmu

Snježno kraljevstvo inspirirano je bajkom Hansa Christiana Andersona *Snježna kraljica*. Produciran je od strane Walt Disney Animation Studios, a realiziran preko Walt Disney Pictures. Jennifer Lee je 2011. godina napisala scenarij i zajedno s Chris Buckom režirala film koji je producirao Peter Del Vecho. Robert Lopez i Kristen Anderson- Lopez napisali su pjesme za film, a Christophe Beck skladao je glazbu. Animirani film se premjerno prikazao 19. studenog 2013. godine u kazalištu El Capitan u Kaliforniji, a 27. studenog iste godine doživio je filmsku premijeru. U SAD-u je 2014. godine animirani film *Snježno kraljevstvo* dobilo naslov najprodavanijeg filma u toj godini. *Snježno kraljevstvo* osvojilo je dva Oscara: Oscar za najbolji animirani film i Oscar za najbolju originalnu pjesmu „*Puštam sve*“ („*Let it go*“). Osvojio je još i nagradu BAFTA za najbolji animirani film, pet nagrada „*Annie*“ („*Annie Award*“) među kojima je i ona za najbolji animirani film, dva Grammyja te dvije Nagrade filmskih kritičara ponovno za najbolji animirani film te najbolju Originalnu pjesmu.

7.2.2. Sadržaj filma

Princeza Elsa rođena je drugačija od ostalih djevojčica iz njenog kraljevstva Arendela. Posjedovala je moć zaleđivanja svega što dotakne. Kada je bila malena moći je mogla kontrolirati, ali odrastajući zaledila bi sve što dotakne, kritičari tvrde kako je time pokazivala nemogućnost kontrole emocija, straha, ljutnje, radosti. Kako bi smanjio opasnost, otac, kralj Arendela, nabavio joj je rukavice koje je morala stalno nositi, čime su zapravo njene moći bilo pod kontrolom. Zbog straha da ne ozlijedi druge Elsa je čitavo vrijeme bila zatvorena u sobi, nije vrijeme provodila ni u igri sa sestrom Annom. Roditelji su poginuli na brodu te je

došao red na Elsu, kao stariju sestru, za preuzme kraljevstvo. Zaplet počinje kada Elsa odluči pobjeći, ponovno se izolirati od ljudi. Anna ju odluči potražiti, a na putu joj se pridružio Kristof sa svojim sobom Svenom. Zbog želje da vrati sestru u kraljevstvo te zbog Elsinе nemogućnosti kontrole vlastite moći, Anna bude pogođena sestričnom čarolijom koja malo po malo leđi srce odnosno cijelo tijelo, a kako bi se spasila mora iskusiti poljubac prave ljubavi. Na kraju filma, Anna se mora u sekundi odlučiti između Kristofa, koji trči prema njoj kako bi je spasio odnosno poljubio, i Else koju Hans (zao princ koji je želio preuzeti kraljevstvo nakon smrti obiju sestara) pokušava ubiti. Anna odluči stati ispred sestre i zaštititi je. U tom trenutku se zaledila, a prava ljubav, za razliku od ostalih Disneyevih princeza, ovoga puta nije bio muškarac, već sestra i sestrična ljubav jer se Anna odledila nakon Elsinog zagrljaja.

7.2.2. Analiza ženskih likova

I Elsa i Anna fizički su prikazane kao mršave djevojke, velikih plavih očiju, duge kose te malenog nosa. Film je osvojio publiku zbog izostanka muškarca kao heroja i naglaska na sestričnu ljubav te je time pokazao novo lice Disneyevih filmova u 21. stoljeću. Na samome početku filma gledatelji bi mogli zaključiti kako se radi o još jednom tradicionalnom Disneyevom animiranom filmu zbog Annine želje za brakom, za pravom ljubavi, no to u ovome slučaju nije tako. Razlika ovog filma od ostalih Disneyevih animiranih filmova vidljiva je ponajprije kod Else. Elsa, iako je princeza, ne iskazuje želju da iskusi ljubav. M. Streiff i L. Dundes (2017) u eseju stavljaju naglasak na rukavice koje joj je otac dao kako bi donekle kontrolirala svoje moći. Smatraju kako one simboliziraju očevu zaštitu. „Sakrij. Ne osjećaj. Ne pokazuj.“ pravilo je kojeg se pridržavala zajedno sa svojim ocem, a autorice smatraju kako je ono značilo upravo izbjegavanje emocija. Trenutak kada je skinula rukavice, za vrijeme krunidbe, simbolizira ranjivost i gubitak očeve zaštite. Prema autoricama, važnu ulogu u shvaćanju filma imaju pjesme. Na početku filma ljudi koji razbijaju led pjevaju „*The Frozen Heart Song*“ kojom najavljuju zaleđeno srce koje nije u mogućnosti voljeti, ali je to srce i dalje vrijedno. Najpopularnija pjesma *Snježnog kraljevstva* je „*Puštam sve*“ („*Let it go*“). Pjesma započinje u trenutku kada Elsa odbacuje rukavice i odlučuje pobjeći. Riječi pjesme „Ta savršena cura je nestala“ („*That perfect girl is gone*“) i „Nema pravila za mene“ („*No rules for me*“) pokazuju Elsinu volju i želju da se oslobodi straha s kojim je dugo godina živjela. Streiff i Dundes (2017) tvrde kako je Elsa prikazana kao moćna žena koja radi tog razloga ne može biti voljena. Njihove tvrdnje potvrđuje izjava Hansa, upućena Anni, koji kaže kako kao 13. u redu za krunu nije imao nikakve šanse, morao se udati u neko drugo

kraljevstvo. Elsa mu se činila kao bolji izbor, ali kod nje nitko nema šanse („As thirteenth in line in my own kingdom, I didn't stand a chance. I knew I would have to marry into the throne somewhere... As heir, Elsa was preferable, of course. But no one was getting anywhere with her“). Za razliku od Else, Anna je prikazana kao vreckasta i zbunjena djevojka koja teži ljubavi, koja želi sklopiti brak i živjeti sretno do kraja života, te se tako, pomalo naivno i odjednom odlučuje za brak s potpunim strancem, čemu se Elsa, kao starija sestra koju su tražili blagoslov, protivi. No i Anna svojim likom razbija ustaljeno prikazivanje žene kao pasivne i osuđene na pomoć muškarca. Smith (prema Garabedian 2014: 22-25) tvrdi kako je Anna u procesu prepoznavanja i priznavanja kao princeza. Iako putuje s tri muškarca – Kristofom, Olafom i Svenom, ne ovisi o njima, sa ili bez njihove pomoći onda je odlučila pronaći sestru. Kraj filma zanimljiv je jer, prema već ustaljenom obliku Disneyevih prikazivanje princeza, očekujemo poljubac prave ljubavi koji će spasiti „osuđenu“ ženu, no umjesto toga pobjeđuje sestrinska ljubav koja je, u ovom slučaju, jedina prava ljubav. U ovome filmu također, nema prikaza negativnog lika, odnosno zle maćahe koja želi uništiti princezu, ili u ovom slučaju, princeze, već se borba odvija između i unutar pozitivnih likova. Samo na početku filma pojavljuje se Elsinina i Annina majka koja je prikazana kao topla i brižna, zaštitnički nastrojena prema svojoj djeci, upravo onakva kakva je slika majke i u stvarnom svijetu. Drugi ženski likovi ne dolaze do izražaja, a to su uglavnom stanovnice Arendela.

8.1. Moana

8.1.1. O filmu

Animirani film *Moana* produciran je od strane Walt Disney Animation Studios, a realiziran je preko Walt Disney Pictures. Scenarij za film napisao je Jared Bush, a redatelji filma su Ron Clements, John Musker, Don Hall i Chris Williams (IX). Pjesme za film napisali su Lin-Manuel Miranda, Opetaia Foa'i i Mark Mancina. *Moana* je premijerno prikazana 23. studenog 2016. godine. Iste godine izašao je i drugi animirani film Disney studija – *Zootopia*. To je prvi puta nakon 2002. godine da je Disney objavio dva filma iste godine, 2016. Animirani film *Moana* osvojio je dvije nominacije Academy Award – jednu za najbolji animirani film, drugu za najbolju originalnu pjesmu (*“How Far I'll Go”*).

8.1.2. Sadržaj filma

Film započinje pričom o čudovištu s otoka Te Fiti i borbama koje su se vodila kada je srce Te fitija ukrao Maui. Baka je tu priču pričala djeci koja su se napeto slušala. U prvom redu sjedila je djevojčica koja jedina nije pokazivala znakove straha, znatiželjno je slušala dok su ostali dječaci oko nje zbog straha bili stisnuti jedan pored drugog. Baka je bila ta koja je Moani, kćeri poglavice, pokazala put kojim mora ići, put koji joj je određen kao spasiteljici vlastitog otoka. Otac joj je branio da napusti greben, ali ona je usprkos zabrani otišla, vidjela je kako njezin otok propada, kako ribe nema, kako se kokosi suše. Srce Te Fitija bilo je u njenim rukama, no prvo je trebala pronaći Mauia, poluboga vjetra i mora, koji je ukrao Te Fitiju srce da ga on i vrati. Moana je gotovo uvijek mogla računati na pomoć oceana, no na putu do Te Fitija trebali su proći mnoge zapreke. Prvo su ih pokušali zaustaviti gusarski ubojice, zatim su morali nadmudriti raka koji je Mauiu oduzeo kuku koja mu omogućava preobrazbu u razne životinje. Uz nevremena na oceanu, kao posljednju prepreku trebali su savladati Te Ka, demona lave. Mudra Moana shvatila je kako je demon lave zapravo Te Fiti te mu/joj se bez straha približila i vratila ono što je bilo ukradeno. Nakon tog čina sve je počelo cvjetati i ponovno rasti, a Moana se ponosno, bez Mauia, vratila kući.

8.1.3. Analiza ženskih likova

Aditi Josh (2017: 801-806) smatra da Disney animiranim filmom *Moana* razbija sve stereotipe, ne samo prikazom snažne žene nego i uvidom u posebnost različitih kultura. Moana je prikazana kao normalna djevojka s kojom se svaka djevojčica može povezati. Odmah na početku kaže kako ona nije princeza čime razbija uobičajen pogled na ženu kao princezu u animiranim filmovima, no također dodaje kako je kćer poglavice, što, smatraju autorice Streiff i Dundes (2017), ponovno ukazuje na jaku povezanost ženskog lika s ocem kao što je bio slučaj i u *Snježnom kraljevstvu* iz 2013. godine. Moana je optimistična - jer pronalazi rješenja za mnoge upite stanovnika Motonuija, otvorenog uma – jer je bila spremna naučiti nešto novo (jedriti), ohrabrujuća prijateljica – jer je Mauia u trenucima njegovog odustajanja uvijek tjerala naprijed, tvrdoglava – jer ide protiv pravila svoga oca. Ona je hrabra i znatiželjna, kao i neovisna i odgovorna. Naslov pjesme „*Koliko daleko ću ići*“ („*How Far I'll Go*“) Streiff i Dundes (2017) predstavljaju kao Moanino razmišljanje o tome može li biti savršena kćer i koliko daleko zaista može ići. Moana je na samome početku prikazana kao djevojka odgajana po patrijahalnim zakonima koje je stvorio njezin otac, poglavica Tui. Žene su bile te koje su ostajale u selu – radile mreže od vlakana, palile vatru od lišća, skupljale

kokose dok su muškarci odlazili u lov na ribe. Kada je Moana željela otići preko grebena otac joj je rekao da je to preopasno za djevojke čime ističe da se Moana ne bi mogla brinuti za sebe samo zato što je djevojka. Streiff i Dundes (2017) u svom eseju smatraju kako je i animirani film *Moana* pod utjecajem stereotipa navodeći Te Ka odnosno Te Fiti (Majka Zemlja) najvećim Disneyevim postignućem. Naime, autorice stavljaju naglasak na Te Ka koja je prikazana kao snažna žena koja se, kada joj bude vraćeno „srce“ vraća prema prvobitnoj ženskoj ulozi – briga i davanje života. No zahvaljujući prije navedenim Moanim karakteristikama svjedočimo filmu čiji glavni lik zaista razbija stereotipe. Moana se odlučila suprotstaviti ocu i otići te spasiti svoj otok. Društvo joj je pravio Maui, ali pokazala je kako je i bez njega sposobna spasiti ono za što je predodređena. Od ženskih likova, značajnije su istaknute njezina majka i baka. Baka je ta koja vjeruje u nju, koja ju potiče da ode izvan grebena. Ona je mudra starica na koju, zbog njezinih uvjerenja, gledaju kao seosku čudakinju, no nju ništa ne može smesti. Majka je prikazana kao brižna prijateljica koja joj daje savjete, te, usprkos muževoj zabrani, pomaže Moani da se spremi za put. Moana je uspjela ostvariti svoje ciljeve upornošću, što, tvrdi A. Joshi (2017: 801-806), čini pobjedu nad modernim feminizmom. Ovaj Disneyev animirani film, isto kao i *Snježno kraljevstvo*, prikazuje ženu kao heroja te ženu koja se bori protiv ukorijenjenih tradicionalnih stajališta.

9. ZAKLJUČAK

Iz ovoga rada možemo vidjeti kako su se tijekom povijesti mijenjale uloge i položaji žena te kako je na to gledala Walt Disney kompanija koja svojim radom ostvaruje veliki utjecaj na djecu i mladež.

Primarna uloga žene u Antičkoj Grčkoj i Rimu bila je briga za kućanstvo i rađanje djece, a kako je vrijeme prolazilo tako su žene pokušavale ostvariti jednaka prava pokazujući da su pametne i sposobne te da mogu obavljati i poslove koje su inače radili muškarci. Borile su se za jednakost i ravnopravnost te su kroz različite oblike borbe ostvarile mnogo.

Važnu ulogu u shvaćanju pogleda na ženu imali su mediji. Mediji, kako kroz povijest tako i danas, zauzimaju značajnu ulogu u našim životima, a u mnogim istraživanjima možemo čitati o njihovom pozitivnom odnosno negativnom utjecaju. Nesumnjivo je kako mediji oblikuju razmišljanja odraslih ljudi jer su osnovni izvor informaciju. No, kako utječu na naša razmišljanja tako utječu i na djecu, u dobrom ili lošem smislu. Djeca se najviše zabavljaju gledanjem animiranih filmova čija povijest seže daleko u prošlost, u starije kameno doba. Od tada do danas kroz ruke animatora prošlo je mnogo različitih strojeva, načina obrade slike i zvuka koji su olakšavali animaciju i animirane filmove činili jedinstvenima i zanimljivima.

Značajnu ulogu u povijesti animiranog filma zauzima The Walt Disney Company na čijem su čelu braća, Roy i Walter „Walt“ Disney. Disney je u svom stvaralaštvu pratio postojeće „trendove“ u prikazivanju likova i u odvijanju radnje te je zbog toga stekao svjetsku slavu. Kako se položaj žene u društvu s godinama mijenjao tako je i Disney kompanija mijenjala prikaz ženskih likova. Od pasivne kućanice kao što je bila Snjeguljica preko buntovne, ali ovisne o muškarcu Ariel do snažne i odlučne žene, Else. Djevojčice su do sada uzore pronalazile upravo u naivnim princezama koje su čekale da ih spasi poljubac prave ljubavi dok od danas one svoje uzore mogu pronaći i u snalažljivim, hrabrim i odvažnim djevojkama, koje mogu ali i ne moraju biti princeze.

Disneyevi ženski likovi, u skladu s 21. stoljećem, nakon raznih borbi za izjednačavanja prava žena s pravima muškaraca, prikazuju ravnopravnu ženu koja ne ovisi o pomoći muškarca te upravo to predstavlja veliki napredak za Disney filmsku industriju. Velikim obratom u Disneyevom stvaralaštvu smatra se 2012. godina kada je zajedno s Pixar studiom objavio animirani film *Merida Hrabra*. Analizirajući Tianu, lik koji je nastao 2009. godine te

Elsu, Annu i Moanu čiji su likovi nastali nakon spomenute 2012. godine možemo lako uočiti glavnu razliku – potpuna neovisnost.

Graduate University. Vol. 2, Iss 1, Article 29
URL: <http://scholarship.claremont.edu/lux/vol2/iss1/29>

11. Streiff, M., Dundes, L. (2017) From Shapeshifter to Lava Monster: Gender Stereotypes in Disney's Moana. Social Science, vol. ?, no. ?, str.
12. Streiff, M., Dundes, L. (2017) Frozen in Time: How Disney Gender- Stereotypes Its Most Powerful Princess. Social Science
13. Velički, V. (2007) Utjecaj medija na govor i početnu pismenost u predškolskom i ranom školskom razdoblju. Konferencijski zbornik – Prvi specijalizirani znanstveni skup: Rano učenje hrvatskog jezika, str. 221-229

INTERNETSKI IZVORI

1. Filmski.net. URL: <http://www.filmski.net/vijesti/filmski/kratki-film/2012/rfp-filmski-rodovi>
(04.05.2020.)
2. Goodreads. URL: https://www.goodreads.com/author/quotes/939363.Caitlin_Moran
(07.05.2020.)
3. Hrvatska enciklopedija. Animacija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2813>
(20.05.2020.)
4. Hrvatska enciklopedija. Deklaracija o nezavisnosti
URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14286>
(06.05.2020.)
5. Hrvatska enciklopedija. Feminizam. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19203>
6. Hrvatski povijesni portal. URL: <http://povijest.net/2018/?p=1481>
7. Hrvatsko psihološko društvo. URL: <https://zgpd.hr/2018/04/25/eksperimenti-sa-lutkom-bobom/> (10.05.2020.)
8. Journal. URL: <https://www.journal.hr/lifestyle/kultura/knjige/zene-ispred-svog-vremena-simone-de-beauvoir/> (18.05.2020.)
9. Medijska pismenost. hr. URL: <https://www.medijskapismenost.hr/pozitivni-i-negativni-utjecaji-medija/> (10.05.2020.)
10. Roditelji.hr. URL: <https://www.roditelji.hr/vrtic/utjecaj-medija-na-djecu/>
(10.05.2020.)
11. Walt Disney Archives. URL: <https://d23.com/disney-history/>
(05.05.2020.)
12. Wikipedia. The Princess and the Frog.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Princess_and_the_Frog (14.05.2020.)
13. Wikipedia. Moana. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Moana_\(2016_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Moana_(2016_film))
(14.05.2020)

14. Wikipedia. Snježno kraljevstvo.
URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Snje%C5%BEno_kraljevstvo (2013.)
(13.05.2020.)
15. Zvrkov portal. URL:
http://www.medioteka.hr/portal/ss_povijest2.php?ktg=2&pktg=2&mid=51
(06.05.2020.)

KNJIGE

1. Galić, N. (2007) Filmske vrste i rodovi, 1.izd, Zagreb; AGM
2. Kamenov, Ž., Galić, B. (2011) Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Hrvatskoj“, Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova vlade RH
3. Mikić, K. (2001) Film u nastavi medijske kulture. Zagreb, Educa
4. Rajović, R. (2016) IQ DJETETA – BRIGA RODITELJA za predškolski uzrast. Hrvatska Mensa, Zagreb, Alfa
5. Turković, H. (1987) Razumijevanje filma. 1. izd. Zagreb: d:p:k:m

OSTALO

1. Jovanovac, I. (2017) Utjecaj crtanih filmova na djecu predškolske dobi. Petrinja, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
2. Lončar, M. (2007) Metodološka promišljanja postmodernističkih koncepcija. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu. str. 161-170
3. Štavljanin, D.D. (2012) Demokratija i mediji u eri globalizacije. Doktorska disertacija, Beograd, Sveučilište u Beogradu
4. Živković, K. (2019) Feminizam i ženski likovi u dugometražnim Disneyevim animiranim filmovima. Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

IZJAVA O IZVORNOSTI

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)